

Zoltánnal. A kapcsolatot fenntartották és így került Kodály Bukovinába. Két hétig Istensegítsen tartózkodott és vette fonográfra az énekeket.

Reggel nyolckor kezdte a felvételt Szőts Antinál a Fő utcában, tőlünk három házra. Akik akartak énekelni azok jelentkeztek nála. Édesanyám is akkor ismerkedett meg vele s az első éneke az volt, »A hadiki templom előtt, háromágú diófa nőtt...« Azután a nagymamám, Nyisztor Jánosné, Várda Barbina és a feleségem nagyanyja Gáspár Ferencné, Szőts Bibián énekelt neki. Harminc asszony állt sorba az első szobában. Amit énekeltek, azt visszajátszotta nekik. Volt nagy csudálkozás!

Nagyon kedves volt, mesélt egy-egy történetet az asszonyoknak, hogy bátorítsa őket. Beszélgetett az utazásairól, hogy mennyire szereti az éneket és az a vágya, hogy összegyűjtse a népi énekeket. Igen boldog volt, hogy az istensegísi asszonyok olyan sok szép éneket tudnak.

Eljött az iskolába is. Beszélgetett velünk, kérdezgetett, biztatott, hogy tanuljunk.

Esti órákban rendszerint hozzánk jött, ott étkezett nálunk. Húsfélét nemigen evett, puliszkát túróval vagy tojásrántottát vajban, azt szerette.

Ennyire emlékszem 1912-ből."

Negyven esztendővel később özv. Lőrincz Antalné, Lőrincz Imre édesanyját felkereste Majoson Kodály egyik tanítványa.

„1952-ben eljött édesanyámhoz Budapestről Csermák Géza és elmondta, hogy Kodály Zoltánnak december 16-án lesz a hetvenedik születésnapja. Szeretné, ha édesanyám felutazna Budapestre és meglepné Kodályt azzal a dallal, amit még Bukovinában énekelt neki a népdalgyűjtés alkalmával.

Megegyeztek, hogy december 15-én fognak Pestre utazni, édesanyám és a feleségem is megy vele, mert édesanyám már hetvenéves volt." (Az asszonyok a megbeszélt találkozót lekésték, s így nem találkoztak Csermák Gézával a Déli pályaudvaron, de sok kalandos keresgélés után odaérkeztek az ünnepségre.)

„Kodály Zoltán már ott volt az első padosorban, ült ünnepélyesen, nem gondolt arra, milyen nagy meglepetés vár rá. Édesanyámnak megmondták, hogy azt az éneket énekelje el, amit 1912-ben énekelt Kodálynak Istensegítsen.

A függőnyt felhúzták és édesanyám hozzáfogott énekelni.

A hadiki templom előtt,

háromágú diófa nőtt,

Három ágnek hat levele,

azon van a rózsám neve.

Ezt végigénekelte, ezzel nyitották meg az ünnepélyt. Kodály Zoltán ahogy meghallotta az éneket, hirtelen felugrott a színpadra, átölelte és megcsókolta édesanyámat. Azt mondta neki: Márta, Márta de megöregedtünk! Úgy le is fényképezték őket, ahogy össze voltak ölelkezve. A kép még a mai napig is megvan. Este elvitte Kodály anyámat a Hány János-előadásra, maga mellé ültette és csak vele foglalkozott. Az ünnepély sokáig eltartott, egészen éjjelig. Édesanyám meg a feleségem másnap is ott tartózkodtak. Énekeltek meg meséket mondtak, csak harmadik napon jöttek haza.

Kodály ezután többször felkereste édesanyámat Majoson. 1964-ben is járt nála, mikor ment Pécsre. Puliszkát főzetett magának birkatúróval. Édesanyám sokat foglalkozott levelek írásával. Kodály Zoltánnal is rendszeresen leveleztek s amikor Kodály meghalt, édesanyám részvétlevelet írt Kodálynénak."

Kóka Rozália

Kodály emléke a Mátyusföldön

Kodály Zoltán édesapját, aki a magyar államvasutak tisztviselője volt, 1885-ben helyezték Galántára. Itt töltötte Kodály gyermekevének legszebb hét esztendejét, s itt járt elemi iskolába is. Kecskemétről, ahol született, valamint Szobról, édesapja előző állomáshelyéről, semmi emléke nem maradt. Galántához viszont erős szálak fűzték. Erre a tájra vezetett első népdalgyűjtő útja, ennek a vidéknek táncait örököltette meg a világhírű zenekari művében a Galántai Táncok-ban, itteni iskolás pajtásaira gondolva írta kétszólamú népdalfeldolgozásait, a bicíniumokat.

A gyermek Kodályra Galántán nemcsak az ottani kamaramuzsikálás volt nagy hatással, de a falu romlatlan ősi dalai is. A galántai iskolában, mezítlábas pajtásaitól és a családnál szolgáló cselédektől sok népdalt hallhatott. Ő maga erről 1943. május 30-án Galántán, díszpolgárrá avatása alkalmából rendezett dalosünnepélyen, melyen közel ezer gyermek dalolt, így vallott:

„Ejöttem Galántára, hogy részt vegyek egy szerény, kedves, falusi dalosünnepségen. És íme, úgy jártam, mint a bibliai Bálám. Az is elindult, hogy megkeresse elveszett szamarát, és – egy egész országot talált helyette. Én is egy egész országot, egy egész birodalmat találtam itt Galántán. Ez az ezer éneklő fiú és leány a mi szebb jövőnk, a mi magyarabb magyarságunk! A magyar lélek és kultúra záloga! Őértük

– vagyok itt, **ő**értük emelem fel mindenütt és mindenkor a szavam. **Á**m a hang nemcsak az enyém, a hang, a hangotok immár a mi közös hangunk. Daloljatok, daloljatok! De tudjátok-e, hogy ez a hang, ez a dal honnan jött, kitől való? Kinek adjunk hálát, hogy százan, ezren, millióan dalolhatunk ezen a hangon?

– Rozi, Ágnes! Hol vagytok? És ti többiek: vágai, vízkeleti, taksonyi derék, dalos kedvű lányok, apámék tovatűnt drága cselédei, első igazi, felejthetetlen zenetanáráim! A neveteket kiáltom! Merre vagytok? Eljöttem Galántára, hogy itt, mindenki előtt megköszönjem nektek ti kedves, mosolygós parasztlányok, örök, leróhatatlan hálára kötelező, múltba vezetett professzoraim, hogy tőletek tanulhattam meg az első magyar dallamot, hogy tőletek tanulhattam meg magyarul dalolni és magyarul hallani. Általatos tanultam meg nemzetem legjavától, mi a magyar zene, s hogy van magyar zene! Rozi! Ágnes! Talán még éltek. Talán itt is vagytok valahol, akiknek én egész pályámat és hírnevemét köszönhetem. Dalaitok örökké élni fognak. Dalaitokban örökké élni fogtok!

De boldog volnék, ha most megszoríthatnám a kezeteiket és megmondhatnám nektek én mindent tőletek kaptam! Ez hozott el engem Galántára, ti hívtatok meg engem ide. Az ezer ifjú Rozi, ezer ifjú Ágnes, a ti dalaitokat folytató mátyusföldi gyermekeitek és unokáitok közé. Apám itt volt állomás¹önök Galántán. És jeles muzsikus is volt. Korán megtanított zenélni. Két vonatérkezés között gyakran szólt a mi házukban Haydn, Mozart, Beethoven kamarazenéje. Lehettem volna tehát zeneszerző, a klasszikus mesterektől tanulva, s. talán európai híré is, akkor is, ha sose találkozom Galántával. De magyar zeneszerző, magyar zene szerzője nem lehettem volna soha a házukban megforduló szolgálóleányok nélkül, akiknek danája először döbentett rá: amit ők dalolnak, az a mi ismeretlen, történelmünk során tőlünk elidegenített, de most újra megtalált saját zenei anyanyelvünk az igazi klasszikus magyar zene világa!”¹

Több mint 90 éve annak, hogy Kodály Zoltán a galántai népiskola padját koptatta, Rozi és Ágnes népdalait hallgatta és az állomás melletti péro cigánygyerekeivel együtt muzsikált. Azok, akik akkor ilyen nagy hatással voltak rá, már rég meghaltak. Ennyi év elmúltával, lehet-e még találni valakit, aki tud valamit Kodály által emlegetett cselédekről?

1976-ban a Csehszlovák Rádió magyar szerkesztősege megbízásából „Bartók és Kodály nyomában” címmel egy 56 folytatásból álló sorozatot készítettem. Az egyik népdalgyűjtő utam során, a Galánta melletti Taksony községben – amely ma már csaknem összeépült Galántával – megtaláltam Kodályék egyik volt cselédjének leszármazottját, Kubovics Lajosné született Flaskár Máriát. Kovács Gyuláné Hrotkó Mária volt a nyomra vezető. A magnetofonszalagon rögzített beszélgetést az alábbiakban közlöm:

1943. májusában Kodály Zoltán Galántán járt. Ez akkor volt, amikor díszpolgárrá avatták és tudomásom szerint egy nagy dalosünnepélyt rendeztek tiszteletére a galántai parkban. Mit tetszik erről tudni? – kérdeztem Kovácsnét.

– Hát annyit tudok róla, mert az idősebbik fiam is ott volt az iskolából, ő is ott volt. De, hogy ők mit daloltak... hát mindenféle dalokat mondtak, ugyi be voltak tanítva a gyerekek. Én csak arra emlékszek, hogy egy kajali kislány (vagy nyárasdi kislány) de kicsikék voltak, énekeltek a tücsökrű. Hogy miket énekeltek, én nem emlékszem rá.

– Ki volt itt Taksonyban akkor a tanító?

– A Horvatovics.

– Ő tanította az énekkart is?

– Azt hiszem, igen. A fiam akkor járt a Horvatovics tanítóhoz iskolába. Abban az időben már 11 éves volt, vagy hogyan, valahogyan ötödik osztályos volt a gyerekek.

– És akkor is ott tetszett lenni, amikor Kodály Zoltán beszélt?

– Igen. Hogyne, hisz végig hallgattuk. Néztük, hogy olyan hosszúra vágott haja vót.

– Arra is emlékszik, hogy mit mondott?

– Csak arról emlékszek, hogy ezt a taksonyi nénikét emlegette a Rozál nénit és aztán itt ezt a kertaljai utcát emlegette, hogy ott laktak, mert ő járt ide, vele Taksonyba a szülőkhöz, ugyi. Ott laktak még azok a, akkor még mikor lányok voltak.

– Ki volt az a Rozi néni, akit emlegetett Kodály Zoltán? Hogyan hívták a teljes nevén?

– Az ő neve Vágovics Rozália vót és a férje neve pedig Kubovics János.

– Milyen kapcsolatban volt Kodály Zoltán a Rozi nénivel?

– Hát azt nem tudom. Ő csak akkor említette, hogy ő itt nevelkedett és hogy valami taksonyi Rizika az volt náluk és ő sokszor el is jött Taksonyra vele, ide a szülőkhöz. Ugyi kisfiúcska volt, hát elgyűtt, a cselédányuk volt a Rozi.

– Él ennek a Rozi néninek valamiféle rokona még?

– Csak ez a Valika van, a Mária néninek a lánya, önékik nem vót családjuk.

Ezek után felkerestem Kubovics Lajosné Flaskár Máriát, aki 1903-ban született Taksonyban. A beszélgetés során kiderült, hogy Rozi néni Kubovicsné nagynéje volt, valamint az is, hogy édesanyja akit Máriának hívtak, egy ideig szintén szolgált a Kodály családnál.

¹ Az idézet *Szöke Péter*: *Diszpolgárvatás Galántán* című írásából való.

– Hallottam, hogy édesanyja a múlt század végén Galántán Kodályéknál szolgált.
– Igen, ott szolgált 12 éves korába. Jókedvű dalos asszony volt. Igön szépen tudott dalónyi és ha a gyerekekkel nem tudott másképp foglalkozni, kivitte őket oda a vasút mellé és ott dalolt nekik és akkor azok leültek mellé és úgy hallgatták, akkor békivel voltak. Nem futkostak. Hát ennyi volt az egész.

– Milyen sokáig szolgált ott az édesanyja?
– Az én anyám? . . . Csak azt tudom, hogy később elmentek inné a Kodályék laknyai Bazimba vagy hová, akkor má anyám nőm ment velük.

– Nem mesélt az édesanyja valami történetet Kodályékkal kapcsolatban?
– Arra igazán nem emlékszem. Annyit mondott, hogy a Zoltán igön rossz gyerekek voltak. Hogy csintalanok voltak.

– 1943-ban nagy ünnepséget rendeztek Galántán, amikor díszpolgárrá avatták Kodály Zoltánt. Erről nem hallott annak idején?

– Fogalmam sincs arról, igazán. Említés volt arról, de akkor nem volt még olyan nagy figyelőm. Mi még akkor gazdálkodtunk és el vótunk foglalva. Nem is vettük azt úgy figyelőmbé. Annyit tudok, hogy édesanyja azt emlegette, hogy valami Őrzsének hitták, olyan kukros szoknyás lán volt, hogy az a fiatalbőr, az a szakállas azt mondták fölkeresik. (A szakállas fiatalember a Csehszlovák Rádió munkatársa, Nagy Jenő volt, aki 1969-ben tv-filmet készített Kodály nyomában címmel, Lengyel Miklóssal a budapesti TV munkatársával.) Hogy aztán föl-e keresték, igazán nem tudom. No. Az én anyám mindig azt emlegette, hogy Őrzsé volt. Őrzsé volt a neve. Én többet nem tudok. A Rózsa az én anyámnak a testvére volt. Az én anyám testvére Rozál volt.

– Meg tudná mondani, hogy milyen nótákat hallott az édesanyjától leggyakrabban?

– A Dunáró fúj a szél,
Haragszik a pap azér.
Csak azér, csak azér,
Mer Dunáró fúj a szél.
Ha Dunáró nem fújna,
Igen hideg nem vóna.

Ezt sokszor hallottam.

– El tudná dalolni?

– Nem tudom má, sajnos. Nem tudom má kivinni. Én is má a hetvenharmadikba vagyok. Egy kicsit asztmám van, a lélegzéssel sokszor baj van és azér nem tudom kivinni . . .

A mama járt vele iskolába. Mikor elment iskolába, akkor cipőbe ment, de mikor hazagyűtt a cipője össze vót kötve és a vállán hozta. Még egy fiú és egy kislány is vót a Kodályéknál. Most azt nem tudom, hogy a mamám a kislánynál-e vót, vagy a fiúknál, gyereklán, mert azt tudom, hogy a mama mint gyereklány ment oda. Hogy meddig vót ott, nem tudom, csak azt tudom, hogy azt mindig emlegette, hogy őneki köllött segitenyi, főzésnél vagy takarítani. Ha gyerekek hazagyűttek az iskolábu, akkor ment velük játszanyi . . .

. . . Egy időbe itt járt Kodály a faluba és a mamám a felvégen lakott, itt a főutcán lakott. Akkor egy úr kihívatta őtet. Mamám kigyün csak nagyot néz, hogy ki, mit akarnak tőle, s akkor a hintóbú az a fiatalember, mert fiatalabb vót mint az anyám, ezüst ötforintosot adott a mamámnak a kezibe és a mamám csak nézte. Ő a kocsisnak intett, hogy má hajthat és akkor a mamám el vót szörnyűködve, hogy úgy kiabált utána, hogy köszönöm, köszönöm. Rozi néni kigyűtt az utcára és aszongya a mamám hogy – Nézd Rozi ez a fiatalember ezüst ötforintosot adott. És aszongya neki a Rozi néni, hogy hát nem ösmered, hisz az a Kodály akiné te szógátá, akiné te gyereklány vótá. No és akkor a hintó meg elhajtott.

A beszélgetés végén mégis sikerült megénekeltetni a kedves Kubovicsnéét. Ha az édesanyja kedvenc dalát nem is tudta elénekelni, de egy gyermekjáték-dallamra mégiscsak emlékezett.

Valószínű, hogy ez a játék-dallam már Kodály gyermekkorá idején is ismert volt Galánta környékén.

Ág Tibor

Kodályra emlékezők között Galántán és a Zoboralján

Gyermek- és ifjúkora két színhelyén, Galántán és Zoborvidéken 1978-ban négy személyt kérdeztem Kodály-emlékeiről. Velem volt és belekérdezett – meg fényképfelvételeket készített – Móser Zoltán művelődéstörténész. Közülük ezúttal az egykori galántai cselédlánynak, Vágovics Máriának leányát és unokáját, meg egy-egy barszédecit és ghymesi dalost, „adatközlőt” szólaltattunk meg. Az alábbi szövegben